

ÜZENET A PALACKBAN

— NAPLÓJEGYZETEK —

Irta: Lévay Endre

Tizenöt év után először most a Qvarnerói öbölben pillantottam meg a tengert. Éppen olyan volt, mintahogy a képzeletemben élt. Az egész mint egyetlen hatalmas kék üveg ott csillogott az Alpesek alján: környeskörül méltóságteljesen tükrözte a szusáki, fiúmei s kissé távolabb az abbáziai palotákat. A szürkülő s vörösödő palota-homlokzatokról századok tekintettek a tengerbe; az örök habokra, amelyek végtelen türelemmel hordják a nagy idők hulladékát és lemosnak minden szennyet és vérfoltot Caliguliak, Claudiusok, Nérók és Ducek falairól.

Csapdosnak a hullámok, örvénylik a víz: indul a hajónk. Az örvény szélén a sötétkék szín tejfehérrrel vegyül, majd vadzöld csillogással duruzsol a mélységek felé, ahol — szinte láthatatlanul — kagylók lopakodnak elő, százával és ezrével az apró kis tengeri proletárok s rászívják magukat a kikötő fenekén elnyúlt német hadihajó páncéljára... Én és a fiam csak az elsüllyedt hajó árbócait látjuk a víz színén, a mérhetetlen víz dőlőgát és a vízalatti világ csodálatos életét csak sejtjük s ebből a sejtésből indul ki a gondolat, hogy választ adjon a gyermeki kérdésre.

— A tengernek egy egész külön élete van: a mély vizekben, ahol száz és száz méterek tátonyának a tovasuhanó hajó alatt sok-sok vízi lény éli a maga zavartalan életét... És ha valaki lemerészkedik, mint ez a német hajó is, hogy megzavarja az ő életüket, rászívják magukat s úgy betemetik, hogy a végén csak az árbócok emlékeztetnek arra, hogy valamikor hajó süllyedt el ezen a helyen.

A kissé romantikus és valóban misztikus válasz nem kielégítő, hiszen a gyermek szeme látta, hogy a vízből kiemelt, rozsdamarta hajókat javítanak a kikötőben. A hajó falán ott virít a kagyló fehérje és a rászáradt tengeri fű most a kalapácsok ütése alatt semmivé lesz...

— Igen, az ember megbirkózik a természettel, a tengerrel is. Az elsüllyedt hajókat nagy-nagy gépekkel kiemelik, kivontatják a mély vizekből a hajógyárba, ahol ott megjavítják és megint használható hajót csinálnak belőle.

Hajónk távolodik, az öböl lassan szűkül, de a szegecselések kopogása messze elkísér bennünket. A víz tükröző sodródását nézzük, a gyermek szeme a távolodó hullámok felé suhan s lassan úszó bárányfelhők alatt látja még a kikötőt.

— Apu, hallod? Javítják a hajókat.

— Igen fiam.

És ahogy a tengerbe néz, fölragyog a szeme.

Készülnek az új hajók!...

Szélmarta kópár hegyek között mint valami nagy sivatagban a mediterrán oázis, lapul a kis sziget. Szinte hihetetlen a vegetáció itt a tűző nap alatt, szőlőkertek, fügefák és kaktuszok között egy-két palma s távolabb az enyhe szélben ringatózik a kukorica. Milyen szép, gondos vetések s mennyi munka, mennyi verejték eredménye ez. Nem beláthatatlan szántók ezek, hanem kőfállal alátámasztott s megkötött apró függőkertek, hogy a szél és a víz el ne hordja. Ha mégis, nagy esőzé-

sek és fürgeteges bórak idején ellopja s elhordja a szél és a víz a földet, utána megy a nép, puttonyokban hordja vissza, ha tíz körömmel is, hogy megmaradjon ez a termőterület.

Ahogy a hajó előtt egészen kinyílik a kép, megnyugtató és biztató a látvány. Amerre csak a szem elhát a szigeten, mindenütt termőterület zöldel, apró jószágok, kecskék mászkálnak a sziklafalon, a parti lankáson tehenek legelgetnek és távolabb, az esti szürkületben halászbárkák vitorláznak a mélyvizek felé.

A tenger csöndes, mormolása alig hallható, a közeledő partot csapdossa halkán. Mintha estig elfáradt volna a víz is s most éppen nyugovóra készül... Éles sípjel, nagy ívben röptül a kötél.

Már égnek a lámpák, amikor kiköt a hajó.

Valamelyik bárkáról harmonika szól. Kering a melódia a víz fölött, majd elvegyül a kikötő friss zajában.

Megfogom a fiam kezét és a hajó hídjára lépünk. Mosolyog, átöleli a derekam és csak halkán, suttogni engedí az öröm:

— Apu... máma veled alszok!...

Kis hotelszoba az otthonunk, balkónja a tengerre néz, Valóban olyan itt minden, mintha csak filmen látná az ember, (mert régen az életnek csak a szép oldalát mutatták nekünk, akik a mozi után mindig keserű szájjal a fenéketlen szürkességbe zuhantunk), de csupa életos valóság. Ahogy így nézem a tengert, a kis hotelszobát, az asztalon napozó ruhák és gyümölcsök között kagylók és tengeri csillagok, egy-két kis horog, a gyermeki kéz éppen most kötözi rá a zsinort, az egyetlen nagy apai gond csak annyi, hol veszek a szigeten kukacot a horogra. — tudat alatt, csak úgy, mint amikor az ember elfütyenti magát, kibuggyan beölelem Giono regénycíme:

»Örömmel élni!«

Olyan ez az egész szálló, mint egy családi ház. Több mint száz családlakik itt, szerbek, horvátok, magyarok, makedónok az állami hotel egyetlen családi közösségében. Számunkra lám már nem elérhetetlen a régi rábi fény: vékony pénzünkkel könnyen eljutottunk ideig, a márványlépcsős, hallos szállodáig. És úgy élünk ebben a testvéri közösségben, mint a rokonok vagy régi ismerősök. Közös a sétánk, közös a programunk; együtt táncolunk s együtt dalolunk.

Kint a plázsán mindenik vendég a tengeri fürdés örömeit élvezi. Kis dalmát lányok kagylót és murvát (epret) árulnak pár dinárért, a bárkások szüntelenül kínálgatják vitorláikat távolabbi kirándulásokra; az ifjúság apró szandolinnon birkózik a hullámokkal. A szerb, horvát gyerek nem is érti egymást, de azért folyékonyan beszélgetnek; a tenger összeköti őket. Közös erővel tengeri sünre vadásznak és kagylókat, csigákat gyűjtenek kosarakba.

A végtelen nyugalom fölold mindent: szinte időtlenné válik az élet. A nap állásáról és a felhők járásáról, színéről csak azt tudjuk, mikor van reggel, mikor van dél és mikor esteledik. Szerda vagy csütörtök, vagy éppen péntek volna, kit sem érdekel... Hogy mégis múlik az idő, az éjjeli szekrényen egy-két kiolvasott könyv mutatja: Lukács György, Ramuz, Vinogradov feledhetetlen Stendhal-regénye, — és látjuk ezt a búcsún és a foradáson, Estéknént, amikor a hajóállomásra indulunk, hogy az új vendégeket fogadjuk a csönd szigetén és a kora reggeli nap-sütésben, amikor a távozóktól búcsúzunk. Úgy köszönünk el a zágor-

jeiaktól, mintha mindig együtt lettünk volna és a megszokás vagy a testvéri érzés belső parancsa diktálja a lengő kendő mögé a szót:

--- Viszontlátásra! ...

A csönd szigete (mert mi pihenők így neveztük magunk között Rábot) soha nem volt katonai objektum, talán még a középkorban sem, amikor első várfalát húzták a sziklákra s megépítették alant a nagykaput, hogy legyen hol vámot szedni nyomorult vándorkereskedőktől a nyílttengerre néző palotában székelő Nagyúrnak.

Most nem kerülte el a fasiszta háború mohó csápjait s nem maradhatott meg csupán a művészek, tudósok és életbe vagy vallásba belefáradt »remeték« menedékhelyének. A parányi és rejtett Eufémia öbölben a Szent Krisztophor rendház ferencesei érintetlenek maradtak ugyan, de nem messze az imazsámolyoktól, alig néhány evezőcsapásnyira, alig hogy a bárkás vitorlába fogja a déli szelet, föltűnnek a távolban a fehér-sárga és rozsdavörös épüetek tűzfalai... Olyan ez a kép, innen a bárkáról mint egy rideg kolera-fészek. A házakban nincs lakó: nagyrészüik rég a föld alatt porlad.

Frányó, a bárkás keményen fogja a vitorlakötelet; a vitorla hirtelen megduzzad a szélről és a bárka féloldalra kap. Most olyan, mint a félárbóca eresztett zászló, leng türelmesen s jól kíséri gazdája szavát.

— Tábor volt ez mind, amit itt látnak... Ide építette a talián a haláltáborát... Tízezer ember élt itt egy rakáson, szinte mezítelenül a tűző nap alatt. A beton házak beton fala és beton padlózata égetett mint a kemence; csaknem elégték valamennyien...

Csak hallgatunk és nézünk az öböl felé. Fölötte még sirály sem kering: úgylátszik ott nincs mit keresnie, mert a hulladékot is eltemették.

— Annyit idehordtak, hogy már azt hittük, nem férnek el a szűk helyen. De egyik helyet adott a másiknak: a tábori életbe belepusztult. Azután jöttek újabb megrakott hajók, szlovénekkal, horvátokkal, zsidókkal... Mind ide vitték... A megmaradtaknak a partizánok hozták el a szabadságot...

Igy meséli Frányó, ahogy elkanyarodunk az öböl felől a Szent Krisztophor kápolnája alatt.

Azért jöttünk, hogy a rendház kis múzeumát, könyvtárát és képtárát megtekintsük. Nem is annyira a kultúréség hozott ide bennünket, mint inkább Frányó, a bárkás rábi menetrendje... Ha már itt vagyunk, hát megnézzük a kultúra emlékeit. A ferences nagyon szívélyes és széles gesztusokkal mutogatja, dicsérgeti a rendház ékességeit. Egy-két kézirat, aranyozott iniciálék, szüette hevederes kötés: legalább ötszázéves... Márványba vésett címerek, faragványok, kagylók, megkövesedett lávadarabok és az asztalon egy fatáblán apró csecsebecsék... A képek a falon majd mind Olaszországból valók.

Mi tagadás, szépek ezek mind (mondja a laikus és a műszavakat ügyesen használó s nagyrabecstült műértő is), de egy kicsit talán egyoldalú... Ha már olyan közel van a lógor emléke, ekelne itt a címerek és az interziás karosszékek között egy-két kaloda vagy szöregesostor is... Mert a XIV. és a XV. században nemcsak címereket faragtak, hanem kalodákat is. A címerek a felső, a kalodák az alsó világ emlékeit őrzik.

Ahogy a kolostorból kilépünk és a vendéglátó hajlongásait igyekszünk valamiképp viszonzni, a szerpentinem kamion vágat el mellett

tünk. A tikkasztó köpor egyszerre belep bennünket és a kiskapuban álló szerzetes barna csuháját is....

Nézünk utána, mosoly fut végig a kamionon ülők ajkán. Rábiák, — ismernek már minket és a szerzetest is. Sietős az útjuk, hiszen a táborba robot a gépkocsi, hogy a lebontott épületek tégláit a kikötőbe szállítsa... Ott rohammunka szántja a fasiszta tábor halálárkait, itt a rohammunkások viszik a téglát a kikötőbe s onnan a hajó Novi és Szenv környékére, hogy a lerombolt falvak helyén ebből a vérreláztatott téglából új házak épüljenek.

Följjong bennünk a megtalált új élet ritmusa. Hangosan idézem a költőt a távolodó kamion után:

»Az ó várak leomlanak,
Csupa új vár lesz a világ.«

Shakespeare neve sem maradt ki a szigeti napok szép, színes emlékeiből. A két drámai hős nem éppen drámai körülmények között találkozott a soknyelvű, de egyszívű társaságban. Fiatal, szőke útitársunkat Romeónak hívják s a vele egy emeleten lakó kedves szerb fiatalasszonyt Juliának. Romeó és Julia neve minden szerencsés szójátékban benne van s a gyerekek már épp úgy skandálják nevüket mint a főnlöttek a kicsattanó nyári hangulatban. Napok múltán a horvátok már úgy ismerték a Vajdaságot mint mi az ő meggyőző elbeszélésükből Zágráb meghitt helyeit és nevezetességeit. Persze Zágráb képe jobban élt bennünk, mint bennük a távoleső — és sokszor úgy tűnik, a névtelenségben elmosódó — Vajdaság. Az együttlét pótolta az ismeretek hiányát és főleg Romeó születésnapja egészítette ki a zágrábiak előtt a vajdasági tablót.

A sirokkó párméteres hullámokat vert azon az éjszakán.

Este indult a két bárka az éjszakai kirándulásra a kikötőtől néhány kilométerre levő halászsárdába. A fekete hullámok tetején a kacagásba olykor sokkal több félelem mint vidámság vegyült, de ha egyenesen vagy akár féloldalt is futottak, siklottak a bárkák délkeleti irányba, ahol a messzeségben a sötétségen át utunk végcélját sejtettük.

Bár a hajnal a tengeren ért bennünket s derengett lassan az égbolt keleti íve, a bárkában még mindég szólt a dal. A szél teljesen elült, a hold permetezte utunkat s amint tájékozódásul a csillagokra néztünk, láttunk az árbóc hegvén, hogy lefelé bukott a Göncöl szekere.

Magyar és horvát halászdalok zengtek, majd a horvátok kívánságára lassan, csöndesen szólt megint a magyar »kórus«:

»Hej halászok, halászok,
Merre mén a hajótok?....«

Zümmögő szláv kísérettel szólt a magyar dal s a hullámzó melódiákba mindenki úgy belevesztett, mint a tengerbe a csillagok.

Romeó csak halkán szólott, hogy ne zavarja a dalt. Andrics Ivót idézte, a drinai hidról írt regény egy sorát.

— »Ungária« a dalok országa, — így írta könyvében Andrics.

Hallgatott, majd végignézve a bárkán, hozzáfűzte még:

— Most már értem Andricsot, mert megismertem a magyarokat...

A kis hotelszoba balkónján búcsúztunk a tengertől. Ott ültünk, egymás mellett az egész család. Öreg este volt, az óramutató már tíz fele járt. Fiam kétmarokra fogta a balkon kőpárkányát: az álommal küszködött vagy maradni szeretett volna még? Nem tudom. Nem is kérdez-

tem ezt akkor tőle, mert a tengerről meséltem, Verne Gyula tizenötéves kapitányáról, a hajók csodálatos útjáról és a tenger igazi, nagy hőseiről. A névtelen halászokról és a névtelen tengerészekről.

Amikor a Velebit gerincén kidugta réztányér-fejét a hold s megvilágította balkonunkat és a tengert, a fiam kérdezett:

— Apu, hogy beszélnek a tengerészek egymással messze a tengeren?

A válaszban legmegkapóbb képe a palackos üzenetnek volt.

És amíg az anya csöndesen pakolt, készülődött a hajnali utazáshoz, én és a fiam elhatároztuk, hogy a hajóról üzenetet küldünk a palackban. Még meglevő dináriainkon veszünk egy üveget s az üzenettel együtt a tengerbe vetjük... Hadd olvassa, aki megtalálja és örüljön az ismeretlen kéz által írott soroknak.

★

Fiam képzeletében még ma is úgy él ez az emlék, hogy messze valahol az Andrián, a mély vizek fölött egy üveg ring a tengeren. Benne kissé gyűrötten, de még mindig fehérén a két kisfiú ákom-bákomja, hogy két kis alföldi legényke miként jutott el a tengerre és hogy milyen feledhetetlen napokat töltött a csend szigetén.

Ráb, 1947 nyarán.

HIDAS ANTAL:

M A M A

1944 decemberében, amikor a Szovjet Hadsereg már Budapest külvárosát ostromolta, fasiszta banditák betörték öreg szüleim lakásába, agyonlőtték őket s holttestüket a Dunába lökték.

1.

FOROGNAK A HABOK

47 évvel ezelőtt
sirtam először el magam.
Ő szaporán lélegzett
s hosszan nézett rám...
Most újra könnyes arcom-nyakam:
agyonlőtték az anyám.

Bebarangoltam fél Európát,
Baltámmal korhadt fákat vágtam,
Sors-kemény köveken tapaltam át
s olykor már azt hittem,
hogy a boldogság hegyére hágtam.
... Dunába dobták az apám
s én agyamtól hiába követelem,
hogy ösz fejét
ne forgassák lelkemben a habok.
Vízbe sülyedő
halott anyám
szemében
az utolsó kép
én vagyok.